

PROFESOR BILDER – ŽIJÍCÍ LEGENDA MAXILOFACIÁLNÍ CHIRURGIE

Pana prof. MUDr. Josefa Bildera, DrSc., známe v redakci už téměř dvě desetiletí. Když jsme ho letos na jaře, nedlouho před jeho pětadesátinami, navštívili v Brně na stomatologické klinice u sv. Anny, působil na nás stejným dojmem jako kdysi, když jsme se setkali poprvé. Tak jsme ho chtěli tímto zjištěním potěšit a on se jen rozesmál: „Víte, potkávám svoje žákyně, víc než půlstoleté. Lichotí mi: *Pane profesore, vy vypadáte pořád stejně. A já jim odpovídám: To mi neříkejte, protože jestli jsem takhle vypadal před těmi čtyřiceti lety, když jsem vás učil, tak mi to nahání hrůzu...*“

Nenechte se ale mýlit tím, že pan profesor bystře reaguje a ani ve svém pokročilém věku neztrácí smysl pro humor. Jeho skutečná tvář je spíše vážná. Zbrázděná jeho vlastním nelehkým osudem na akademické i klinické půdě, ale také životními příběhy těžce nemocných onkologických pacientů. Těch, kterým se podařilo pomoci a vrátit je zpátky do života, i těch, kteří byli odsouzeni jen k trpné asistenci lékařů při jejich nezvratném umírání.

Čím se, pane profesore, v současnosti zabýváte?

Nemusel bych už dělat nic. Ale jsem tak spjatý se stomatochirurgií, že ještě nemůžu zůstat stát stranou. Potřebuji být se studenty, ti mě omlazují. Chci také pořád sdílet široké fórum svých dlouholetých kolegů.

Musím se samozřejmě věnovat něčemu přiměřenému svému věku a fyzickým schopnostem – takže se zabývám onemocněním čelistního kloubu. Mnoho se o něm ještě neví. Ale také zde nalezneme specifická onemocnění, jako jsou artrózy, záněty nebo nádory. Diagnostika a terapie bývají obtížné. Za léta praxe se mi podařilo mnoho takových onemocnění odoperovat, nezřídka s použitím nových postupů. Dnes jsem ale samozřejmě zúžil svůj chirurgický repertoár. Neprovádím už velké operace. Musím se přiznat, že na mnohahodinové a fyzicky náročné operace už se necítím. Nechtěl bych na konci své kariéry nějakou

nepřiměřenou ambicí poškodit své, doufám že dobré, jméno. Hlavně ale dávám své znalosti do vínku mladým nastupujícím lékařům, zejména v oboru onkologie a prekanceróz.

Já jsem zůstal od 60. let minulého století věrný své klinice. Té, kde jsem vyrůstal, kde jsem byl přednostou. Tedy spojené s fakultní nemocnicí u sv. Anny.

Pojďme k Vaším začátkům. Jak jste se dostal k medicíně?

V dětství ani v mládí jsem o medicíně vůbec neuvažoval. Ve škole jsem se orientoval spíše na exaktní obory, jako byla geometrie nebo fyzika. Zajímala mě také výtvarná, spíše intuitivní složka studia. Mým snem vždycky bylo být stavitelem, nebo například architektem.

Maturoval jsem poslední rok druhé světové války, ještě za protektorátu. Hned po osvobození se otevřely vysoké školy a já jsem chtěl bez nějakého zdržování studovat dál. V červnu, měsíc po osvobození, jsem tedy odjel do Prahy a byl přijat na architekturu a pozemní stavitelství. Tehdy tam zkoušky nebyly, tak to šlo rychle a já zase hned jel zpátky domů do Českých Budějovic. Pamatuji si, jak můj tatínek na mě čekal před domkem, vidím ho dodneška, jak tam stojí a dívá se na mě. Já tak jdu kolem toho našeho plotu, on se ke mně obrátí a ptá se: *Tak co, Jožko, jak ti to dopadlo? Spokojenej? A já, plný radosti, odpovídám: Ano, přijali mě na architekturu.*

Tatínek se na mě znova, ještě pozorněji podíval a trochu zamyšleně

pronesl pro mě památná slova: *Tak to jsem rád. No, a teď už ti to konečně můžu říct.*

Tatínek byl takový trochu gándhíovský typ, dokázal naprosto nenásilně, nevtíravě, zdrženlivě, a přitom naléhavě, druhého člověka oslovit. Myslím, že to bylo dáno jeho zkušenostmi z mládí. Byl ruským legionářem, prošel zajetím a vojenskými lágry, domů se vrátil přes Hongkong, Singapur, Suez a Terst.

A tak tehdy k tomu svému otcovskému pozhennání dodal: *Víš, já jsem strašně rád, že tě přijali. Ale řeknu ti takové moje vnitřní přání. Já jsem vždycky doufal a chtěl, abys byl jednou doktor.*

Možná vám to bude připadat zvláštní. Ale tehdy byly vztahy mezi generacemi a samozřejmě v rodině trochu jiné než dneska. Obzvláště za protektorátu byly naše rodiny semknuté. Děti opravdu poslouchaly, co jim rodiče říkali. Takže já jsem ho nemohl zklamat. Vždyť on mě ochraňoval a živil za války. Tak jsem druhý den znova odjel do Prahy a přihlásil jsem se na medicínu.

Mimochodem. Můj otec byl vynikající truhlář. Často jsem ho viděl pracovat, strašně mě to zajímalo a bavilo sledovat, jak se to všechno rodí a jak to pak do sebe hezky zapadá a funguje to. Tuhle zkušenost jsem po létech využíval ve své práci. Třeba při formování mandibuly jsem odebral žebro, i s chrupavkou. A pak jsem to spojoval *na falc*. Vyřízl jsem tam takový čtvereček a přiložil přímo spongiózu na spongiózu. Ne tak jednoduše, bez toho *truhlářského* zá-

mečku, jak to bohužel dělají někteří operatéri.

V medicíně jsem mohl uplatnit svůj výtvarný, nebo spíš prostorový cit, a okamžitě zákrok provádět v praxi. Ono se to spojilo. Architektura a chirurgie mají v tomto směru cosi společného. Když chcete zachovat symetrický obličej, musíte výsledek vidět dopředu, potřebujete představivost a výtvarné cítění. Samotná zručnost a chirurgická technika nestačí.

Byl jste tedy přijat na medicínu, obor, o němž jste asi příliš nevěděl, ani o něm dříve neuvažoval...

Stálo přede mnou pětileté studium všeobecné medicíny v Praze. Tam byl také sraz nás všech, budoucích studentů, a musím říct, že mě to vyděsilo. Přišlo tam tisíc šest set nově přijatých mediků! Já tam stál, nohy mě bolely, a říkal jsem si – vždyť na tenhle počet ta univerzita nemůže být připravena. Jen těch mikroskopů na histologii, kolik by bylo třeba. To budu celá studia pořád čekat v nějaké frontě. Jistě, nejméně polovina uchazečů rychle odpadla. Ale na mě to tehdy tak zapůsobilo, že jsem po pár týdnech jel do Brna – a tady bylo jen necelých pět set posluchačů. Ubytování jsem měl náhodou taky vyřešené u rodičů mého kamaráda, a tak jsem vzal peřinu a kufr a v průběhu prvního semestru přešel do Brna.

Jak jste se cítil na škole, kterou vám vlastně vybral váš otec...?

Příznám se, že jsem citlivý ke všem živým organismům. Od mravence až po člověka, pochopitelně. Měl jsem s tím velké problémy, byl jsem od mládí v tomto směru až patologicky útlocitný. Nikdy jsem si nedovedl představit, že bych jedl kůzle, jehně nebo holoubě – a taky jsem něco podobného nikdy nepozřel. V masu jsem, pravda, později víc povolil.

Takže jsem si ze začátku myslel, že medicína pro mě není vhodný obor. A vidíte, řečeno trochu obrazně, nakonec jsem se vlastně celý život brodil v krvi. Když jsem o tom ale pak hlouběji uvažoval, ono je úplně něco jiného zaříznout kůzle, nebo vrátit do života těžce nemocného pacienta. Takže mně ty operace nic

nedělaly. Neomdlélal jsem nad otevřenou ránou. S tímhle racionálním přístupem, ve shodě s přesvědčením o živých bytostech a jejich *právu na život*, jsem postupně vplouval do vzrušujícího světa medicíny. Začalo se mi to líbit a už jsem u této profese zůstal. Celý život.

Jako medik jsem začal dělat pomocnou vědeckou sílu, fiškusoval jsem na chirurgické klinice. Do chirurgie jsem se zakoukal u jejího přednosty, profesora Podlahy, žáka profesora Petřivalského. Jeden asistent mě tam nechal bydlet a už jsem začal dělat svoje první drobné samostatné výkony.

Po válce se ale stomatologie jako samostatný obor ještě nestudovala, ani nijak zvlášť nespécializovala.

Moje cesta k maxilofaciální chirurgii byla ještě dlouhá. Velká obecná chirurgie se postupně začala diferencovat a profilovat do jednotlivých specializací. V tomto procesu jsem se učil a rostly mé zkušenosti.

Po promoci v březnu 1950 jsem nastoupil do krajské nemocnice v Českých Budějovicích, tedy do kraje mého dětství. Zde jsem pod vedením primáře Karla Domanského, žáka profesora Jiráska, získával své první dovednosti jako chirurg. Tehdy jsem si uvědomil, jak byla brněnská škola sice taková preciznější, ale při výkonech pomalejší. Pražská chirurgická škola byla rychlejší a řekněme – velkorysejší. Ne že by to bylo na úkor kvality. Zdálo se mi však, že brněnská škola obzvlášť dbala na to, aby ty stehy byly hezky stejně daleko od sebe... Já jsem pro sebe přijal takový kompromis. Estetičnost, to jistě. Aby to dobře vypadalo. Ale hlavně pracovat rychle. To bylo pro všechny zúčastněné lepší. Pro pacienty, pro lékaře i personál. Tehdy se dávaly éterové masky. Víte, držet takhle pacienta pod narkózou buď třeba jen dvě, nebo naopak čtyři hodiny, to je rozdíl. Já jsem usiloval o to, aby to byly pokud možno pouze ty dvě hodiny.

Docent Domanský pak dostal místo v Plzni. Já jsem byl jeho zástupcem a on mě chtěl s sebou. Byl jsem už ženatý, měli jsme dvě děti. Nicméně dal jsem se přemluvit a přešel do Plzně. I když – budete se smát, měl jsem tam o čtyři stovky míř. Dva tisíce pět set jako zástupce přednosty kliniky.

Tak jsme s doc. Domanským od roku 1956 pokračovali v našem tandemu v Plzni ve fakultní nemocnici na Borech. Oba jako nestraníci. V kariérním postupu to pochopitelně překáželo, ale to se nedalo nic dělat. Už jsem připravoval docentskou práci, tu jsem realizoval ale až v Brně. Docent Domanský, jakmile docílil šedesáti let, musel kvůli politickým tlakům okamžitě odejít. Po těch pěti, šesti letech, co jsme tam byli spolu, nastoupil na jeho místo nový, strnický primář. Přišel z Berouna. Podle mého názoru byl velmi chabý chirurg. Cítil jsem také, že mě tam nevidí rád ani on, ani jeho dva kolegové, které si přivedl s sebou. Čekali na mou chybu a v takové atmosféře se velmi těžko pracuje. Chirurgie je kalkulovaný risk. A já jsem chtěl dělat ne konzervativní, ale progresivní chirurgii. Proto jsem rád přijal výzvu profesora Švejdy, který mi říkal: *To je místo pro tebe. Potřebujeme sem univerzálního chirurga, který se nebojí, s dobrou praxí.* Stomatologická chirurgie totiž potřebuje člověka s potřebnou razancí. Mým novým působištěm se tedy v roce 1964 stalo pracoviště hned tady přes ulici naproti nemocnici sv. Anny a tomu jsem pak zůstal věrný skoro čtyři desetiletí až do jeho privatizace.

Jak vypadala vaše cesta k onkologii?

Nejdřív jsem se musel vyrovnat s tím, že mi jako chirurgovi už *nepatří* celý pacient, ale vlastně *jen* jeho hlava, resp. její část. Řeknu vám, nebylo to snadné. Snad ještě nějaké čtyři roky se mi v noci zdálo, že operuji plíce nebo žaludek. Prostě mi to chybělo. Ale nelitoval jsem té změny a snažil jsem se řešit závažnější věci jinak, než jak to vnímají ti, kteří zkušenost s velkou chirurgií nemají.

Zavedl jsem chemoterapii při léčbě tumorů. Obličejová oblast je, jak známo, zásobována jedinou tepnou. Je to *arteria carotis externa*, tedy větev tzv. krkavice. Představuje jediné zásobení obličejové části krví. To má svou velkou výhodu. Když zavedete cytostatikum přímo do této tepny, tak vlastně cíleně aplikujete jeho velké a koncentrované množství. Teprve jakýsi zbytek se dostává do tělního oběhu. Takže vy samozřejmě můžete dát celkově nižší dávku a účinek

V této budově bývalé stomatologické kliniky LF MU, naproti fakultní nemocnici u sv. Anny v Brně, strávil prof. MUDr. Josef Bilder, DrSc., většinu ze svého profesního života.

přítom zůstává stále intenzivní a lokalizovaný. Naopak, když cytostatikum dááte do žíly, tak se to nejdřív ředí v celém organismu, a nakonec prakticky každá buňka dostává shodné množství. Tímto razantním postupem, tj. zavedením cytostatika přímo do tepny, jsem se prosadil v celé Evropě. Do Brna začali jezdit pro nové zkušenosti odborníci z řady významných evropských pracovišť. Ovšemže se také operovalo i ozařovalo. Úspěchy mojí metody byly ale frapantní. Třeba karcinom jazyka po provedené terapii zcela makroskopicky ustoupil, nebyl patrný.

Nutno dodat, že podobné pokusy s tímto způsobem léčby byly prováděny předtím ve Francii. Neměli tam však dostatečné úspěchy. Snad proto, že se musí umět zacházet právě s velkými cévami. Já měl šanci využít svých předchozích zkušeností v tomto směru, novou léčbu jsem prosadil, a tak za své úspěchy považuji především ty onkologické. Vymýšleli jsme různá, z dnešního pohledu možná trochu kuriózní řešení. Třeba pro dosažení vysokého tlaku v infúzi jsme dávali dvě infúze nad sebe, až ke stropu, abychom dosáhli potřebného tlaku. To se ovšem muselo hlídat, měli jsme tam i štafle. Prostě – bylo to dost náročné...

Stále muselo být zapojeno komplexní myšlení. Imaginace, intuice, inspirace, improvizace. A pořád jsme před sebou měli živého člověka. Ně-

kdy velmi nemocného, psychicky zdeptaného.

Pochopitelně jsem odoperoval spoustu obličejových anomálií. Potřeboval jsem to proto, abych se uspokojil po mnohdy přece jen neúspěšné onkologické léčbě. Musel jsem si dobít tu pozitivní energii.

Víte, onkologii nikdo nedělá moc rád. Ale já, protože jsem měl takovou rozsáhlou zkušenost s operováním nejrůznějších tkání těla, nikdy jsem nepotřeboval volat plastika nebo třeba otorynolaringologa, aby provedl rutinní tracheotomii. Všechno jsem zvládal sám.

Taková univerzálnost mi pomáhala překlenout se přes některé problémy, se kterými jsem se pochopitelně dnes a denně setkával. Všechno jsem měl samozřejmě z *první ruky*, pacienta jsem mohl dobře poznat. Při současné specializaci je to nemyšlitelné. Univerzálnost ovšem vnímám jako velmi důležitou. Dnes se dělá mnoho zákroků skopicky. Je však důležité si udržet schopnost při eventuální komplikaci dokončit zákrok klasicky. Bohužel ubývá chirurgů, kteří dokážou operovat otevřenou chirurgií. Vzpomínám si, že už před časem se dokonce uvažovalo o zřízení specializovaného oddělení, jež by zvládalo klasickou chirurgii a jeho lékaři a týmy byli připraveni v podobných případech vypomáhat úzce vyškoleným specialistům, kteří provádějí minimálně invazivní skopické zákroky.

Vyprávění pana profesora se postupně stočilo na jeho rodinu a blízké spolupracovníky, na jeho nelékařské zájmy a koníčky. Je to neuvěřitelné, ale při své pracovní vytíženosti se svou ženou procestoval Spartakem prakticky celou Evropu. Nebyli jen ve Finsku a Bulharsku...

Zvláštní kapitolu v životě profesora Bildera pak tvořilo jeho pedagogicko-organizační působení, když byl po roce 1989 dvakrát po sobě zvolen děkanem Lékařské fakulty. Boží mlýny melou pomalu, ale jistě. Nelze v tom totiž nevidět určitou satisfakci za nesmyslná příkoří, kterých se mu na akademické půdě v sedmdesátých a osmdesátých letech dostávalo. Jedno za všechny – v roce 1969 řádně před komisí obhájil svou habilitační práci před vědeckou radou fakulty. Jmenovací řízení však bylo s nastupující *normalizací* zastaveno. Titul docent mohl pak užívat až od roku 1987.

To však nemůže nic ubrat na odborném významu tohoto našeho předního chirurga. Jeho bohaté zahraniční kontakty, které se mu podařilo udržovat i navzdory *železně oponě*, a respekt, který si mezi svými evropskými i americkými kolegy získal, patří k trvalým hodnotám rozvoje české medicíny. K tomu samozřejmě zásadní a bohatá publikační činnost, čítající dnes více než 120 odborných článků. Členství v prestižních společnostech a redakčních radách odborných časopisů. Samozřejmě byl také mezi prvními, které v roce 2001 ocenila ČSK čestným titulem *Osobnost české stomatologie*. Pyšní se také zlatými medaillemi hned tří univerzit – Masarykovy, Palackého a Komenského. Vedle nich se pak skví stříbrná medaile naší nejstarší, Karlovy univerzity. Nezapomeňme ale také na čestné členství v brněnském Rotary Klubu, na jehož pravidelnou schůzku (konají se každý týden) se pan profesor chystal odejít právě po našem společném vyprávění. Ale především, nezapomeňme na ty, kteří v posledním půlstoletí utvářely tvář moderní české, nebo chcete-li, československé medicíny. Profesor MUDr. Josef Bilder, DrSc., zde představuje osobnost zcela nepřehlédnutelnou.

*Připravil Ladislav Šolc
ve spolupráci s Ivou Žákovou*